Filosofie a nacionální ideologie [1990]

V dějinách se všechno „děje“ tak, že to je zprostředkováno lidským vědomím a myšlením. A když to vědomí a myšlení je nekvalitně organizováno a uspořádáno, dopadá to podle toho také v samotných dějinách. Názorným příkladem nám může být nedávný spor o název naší federace. Nejde nám vůbec o to, přijít do diskuse ještě s nějakým dalším stanoviskem. Spor o vztah mezi dvěma „národy“, který se symbolicky odbývá na rovině názvů, tedy na rovině vlastně terminologické, a který se vůbec ani nedotkne termínu základního, jako je sám „národ“, se sám odsuzuje k tomu, aby se podobal náhražkovým sporům mezi fanoušky různých fotbalových nebo hokejových klubů. Všem rozumným lidem musí být zřejmé, že opravdové problémy mohou být opravdově řešeny jen státoprávně, to znamená v příští ústavě.

V tuto chvíli nám však jde o něco jiného. Spor o to, zda Češi a Slováci jsou jeden národ, nebo dva národy, je samozřejmě záležitostí Čechů a Slováků. Nikdo nemůže rozhodnout za druhého, k jaké národnosti se hlásí a částí jakého národa se cítí být. Jsou-li tu tedy na jedné straně Češi a na druhé straně Slováci, je na nich, aby se rozhodli, čím se cítí být. Ale rozhodnout se musí každý z nich individuálně; být příslušníkem nějakého národa je otázkou volby, nikoliv otázkou, kam kdo „objektivně“ náleží. Objektivně stanovit nezávisle na přesvědčení, subjektivních pocitech, tradičních představách, ideologických a ideových předpokladech, kdo ke které národnosti patří, prostě nelze. Ale převládající chápání „národa“ a národnosti tuto okolnost nerespektuje. U nás došlo k tomu, že jsme se nechali ovlivnit romantickým pojetím národa, které je svou podstatou násilně objektivizující a které skoncovalo se starším a dodnes „na západ od Rýna“ (jak říkával Rádl) platným pojetím, které národ a národnost nespojovalo s ničím přírodním a přirozeným, ale ani s jazykem, nýbrž jen s politickou, dnes tedy státní organizací.

Nejzřejmějším příkladem je význam anglického slova „nation“ ve Spojených státech. Alabama, Texas, Virginia atd. jsou „státy“, ale „národnost“ všech občanů v těchto různých státech žijících je americká (nationality: American). „Nationality“ tedy znamená asi tolik co státní příslušnost. Tak tomu ostatně bylo už ve starém Římě, jak můžeme doložit např. historií apoštola Pavla ze Skutků apoštolských (kapitola 22). Ten přišel do Jeruzaléma, a když vstoupil do chrámu, někteří židé „zbouřili všechen lid“, takže zfanatizovaný dav chtěl Pavla zabít. Vojáci (dnes bychom spíše mluvili o policii) jej zachránili a jejich hejtman se Pavla dotazoval, mluví-li řecky. Ne však proto, aby zjistil jeho „národnost“, protože ho hned od počátku podezříval, že je Egypťan. Proti tomuto podezření mohl Pavel uvést, že je Žid a že pochází z Tarsu. Když mu pak bylo dovoleno promluvit k lidu, opakoval znovu, že je Žid, narozený v Tarsu, ale že byl vychován v Je-

ruzalémě. Posléze měl být Pavel zmrskán, ale odvolal se jako Říman, tj. jako římský občan. Hejtman se podivil a řekl, že on sám dosáhl římského občanství („měšťanství“) za velké peníze. A Pavel odpovídá, že se jako Říman už narodil. (Kap. 22, v. 28.) Tuto jeho římskou „národnost“ tehdy nikterak nezpochybnilo, že byl Žid.

Násilnictví romantického chápání národa a národnosti se však u nás prosadilo tak, že s ním počítáme jako se samozřejmým (a jak známo, filosofie musí každou takovou nelegitimní samozřejmost zpochybňovat) a že toto chápání vnucujeme každému, ať chce nebo nechce. Zařadili jsme se do řad nacionalistických hnutí, která chápou právo na vytvoření samostatného „národního“ státu jako „přirozené“ právo každého „národa“. Nikdo se neohlíží na to, že ve světě – a také u nás, v naší společnosti! – mohou žít a žijí lidé, kteří národ a národnost chápou jinak a kteří nechtějí žít v národních státech. Nikdo se takových lidí na nic neptá, a nikdo se nestará, kolik jich je. Řekněme, že u nás je opravdu většina těch, kdo mají češtinu za svůj mateřský jazyk, subjektivně přesvědčena, že jsou české národnosti, zatímco většina slovensky mluvících se považuje za Slováky. Ale jak velká je u nás „menšina“ těch, kdo nesouhlasí s tím, aby se vytvářely národní státy, ale naopak chtějí, abychom měli jeden společný stát bez jakéhokoliv ohledu na to, jakým jazykem kdo mluví? Jaký statut mají v naší federaci Maďaři, Němci, Rusíni atd.? Jsou to alespoň národnostní menšiny. A co my, kdo ze zásadních – a dokonce z promyšlených filosofických důvodů odmítáme herderovské pojetí národa a národnosti a nechceme dělení Evropanů na jednotlivé státy – jaké my máme místo v této společnosti, která se hlásí k demokracii a k lidským právům? Nemáme právo se cítit spíše Čechoslováky než Čechy nebo Slováky? Vždyť na Maďarech, Němcích, Rusínech atd., kteří jsou našimi občany, chceme, aby se považovali také za občany federace, tedy vlastně za Čechoslováky. Proč bychom nemohli spolu s nimi hájit stanovisko, že nám nesmí nikdo naši národnost předpisovat a že je na nás, k jaké národnosti se hlásíme? Okolnost, že jsem Středočech nebo Jihočech, mi nebrání v tom považovat se za Čecha; okolnost, že jsem Čech nebo Slovák, by mi neměla bránit v tom, abych se považoval za Čechoslováka. A okolnost, že jsem Čechoslovák nebo Polák, by mi neměla v budoucnosti dost blízké bránit, abych se považoval za Evropana. Už je na čase začít pěstovat v sobě evropské národní uvědomění. Je na čase, abychom začali říkat: narodil jsem se jako Evropan.

Zajisté ani já nehodlám nikomu vnucovat ani čechoslovakismus (chápaný způsobem právě nastíněným – tedy nezaměňovat, prosím!), ani evropanství jako jeho „národnost“. Nehodlám nikomu znemožňovat, aby chápal svou národnost docela tak, jak se mu líbí. Ale nehodlám připouštět, aby někdo naopak znásilňoval mne a už vůbec ne aby mi vnucoval pochybnou nacionalistickou ideologii, která snad měla něco pozi-

tivního vlivu v době našeho obrození, ale která naproti tomu vedla ke katastrofálním následkům jinde a jindy a která ohrožuje naši společnou evropskou budoucnost. Reakční a násilnické romantické chápání národa nesmí mít úřední přednost před pojetím, které je lépe zdůvodněné, které má větší tradici, které spojuje lidi různých tradic a různého původu i rasy i náboženství i jazyka, a zejména které je schopno se konstruktivně zapojit do politické, ekonomické, ale také kulturní, myšlenkové a duchovní integrace Evropy. Nacionální a nacionalistické atavismy za sebou přece nemohou mít podporu ani moderní společnosti, ani moderního státu.

Žádám, aby při nejbližším národnostním sčítání bylo možno optovat pro národnost československou. Tak, jako se cítím být víc Čechem než Doudlebem, cítím se víc Čechoslovákem než Čechem. Možná dokonce, že bychom alespoň někteří mohli přeskočit to češství či slovenství a dokonce i to čechoslováctví a že bychom mohli rovnou optovat pro národnost evropskou. Je to jedna z mála věcí, v níž bychom poměrně jednoduše a rychle mohli předstihnout většinu Evropy, a dokonce bez investic a výpůjček odjinud.